

AZ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAM TANULMÁNYKÖTETE

Károli Gáspár Református Egyetem
2021/2022

Dér Csilla Ilona
Farkas Dániel
Hosszú Eszter
Jakab Laura
Parti Benedek
Pető László
Pető-Veres Kata
Veres Ábel

Szerkesztette: Furkó Péter, Pénzes Martin

Ez a mű a Creative Commons Nevezd meg! - Ne add el! - Ne változtasd! 4.0 Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően felhasználható.

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Az Új Nemzeti Kiválóság Program Tanulmánykötete

New National Excellence Program: Collection of Research Essays

Szerkesztette Furkó Péter és Pénzes Martin

<https://orcid.org/0000-0002-9650-4785>

Pszichológia / Psychology (12741), Nyelvészet / Linguistics (13024), Történettudomány / History (12970)

Covid-19, rettegéskezelés, harmadik világ, nemzetközi kapcsolatok, teológia

Covid-19, terror management, Third World, international relations, theology

<https://openaccess.hu/>

AZ ÚJ NEMZETI
KIVÁLÓSÁG PROGRAM
TANULMÁNYKÖTETE

Károli Könyvek
tanulmánykötet

Sorozatszerkesztő: Sepsi Enikő

A szerkesztőbizottság tagjai:

Boros Gábor, Bozsonyi Károly, Csanády Márton,
Fabiny Tibor, Furkó Péter, Homicskó Árpád, Horváth Géza,
Kendeffy Gábor, Kocsev Miklós, Mészáros József,
Miskolczi-Bodnár Péter, Pap Ferenc

AZ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAM TANULMÁNYKÖTETE

Károli Gáspár Református Egyetem 2021/2022

Szerkesztette
Furkó Péter
Pénzes Martin

Károli Gáspár Református Egyetem • L'Harmattan Kiadó
Budapest, 2022

© Szerzők, szerkesztők
© Károli Gáspár Református Egyetem
© L'Harmattan Kiadó

A kötet az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, az ÚNKP-21 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Program finanszírozásában valósult meg.

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROJEKT

A borítón a *Clear Light Bulb on Black Surface* című szabadon felhasználható fotó szerepel (forrás: pexels.com).

Lektorálta: Bertalan Péter, Brdar-Szabó Rita, Csontos Nóra, Fabiny Tibor,
Horváth Emőke, Kiss Paszkál, Kodácsy Tamás, Lénárt András,
Pap Ferenc, Szabó-Bartha Anett, Szávai Ferenc,
Szetey Szabolcs, Takács Szabolcs, Vassányi Miklós

ISBN 978-963-414-943-9

ISSN 2062-9850

DOI: <https://doi.org/10.56037/978-963-414-943-9>

Felelős kiadó: Gyenes Ádám, a L'Harmattan Kiadó igazgatója
és Trócsányi László, a KRE rektora
Károli Gáspár Református Egyetem
1091 Budapest, Kálvin tér 9.
Telefon: 455-9060
Fax: 455-9062

A kiadó kötetei megrendelhetők, illetve kedvezménnyel megvásárolhatók:
L'Harmattan Könyvesbolt
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.
Tel.: +36-1-267-5979
harmattan@harmattan.hu
www.harmattan.hu

TARTALOM

Előszó	7
JAKAB LAURA: Online terápia a koronavírus-járvány idején	9
PARTI BENEDEK: A Terror Management Theory módszertana	23
FARKAS DÁNIEL: Szocialista hírhozók az Andokban. Magyarország és Bolívia diplomáciai kapcsolatainak megteremtése, 1952–1953	31
PETŐ LÁSZLÓ: A 17. századi andoki bálványimádás elleni kampányok keretében készített egyházlátogatási jegyzőkönyvekben leírt rítusok és istenségek vizsgálata	41
HOSSZÚ ESZTER: Adalékok a spanyolnáthajárvány történetéhez Baranya vármegyében (1918–1920)	49
PETŐ-VERES KATA: Az 1968-as országos református liturgiai felmérésből levonható következtetések a keresztség gyakorlatára nézve	69
VERES ÁBEL: A rejtőzködő szépség. Karl Barth teológiai esztétikája Luther Márton <i>theologia crucis</i> ának kontextusában	81
DÉR CSILLA ILONA: A <i>hog</i> y költőszós függetlenedett (inszubordinált) mellékmondatokkal kapcsolatos nyelvhasználói attitűdökről	97
Abstracts	111
A kötet szerzői	117

A REJTŐZKÖDŐ SZÉPSÉG

Karl Barth teológiai esztétikája Luther Márton *theologia crucis*ának
kontextusában

— ◀ —
VERES ÁBEL

BEVEZETÉS

Teológiai tanulmányaim elején a legfontosabb szempontnak keresztyén hitünk megőrzését és megvédését tartottam, melynek alapja egy a világ és a Biblia felől kikezddhetetlen gondolatrendszer. Ennek mentén kezdtek el érdekelni a teista istenérvek, hogy a majd vitába szálló partnereket egy sakkmester gyakorlottságával győzhessem le. Idővel az istenérvek eme zárt rendszerében kezdett zavaró tényezővé válni a testet öltött Isten, hiszen paradox jellege az egyre jobban elszájtított gondolatrendszer alapját és motivációját kérdőjelezte meg. Luther *Heidelbergi disputációját* megismerve rá kellett ébrednem, hogy a keresztest figyelmen kívül hagyó teológus a lutheri értelemben vett „dicsőség teológiáját” képviseli. A korábban általam kreált istenképpel előidézett űrt Luther kereszttéológiája mellett Barth krisztocentrikus megközelítése töltötte be. Tehát Luther és Barth mint az *Isenheimi oltár* Keresztelő Jánosa mutattak számomra, és mutatnak műveik által most is a megfeszített Krisztusra. Ezek alapján Luther korai műveiben – már a 95 tételben és a *Heidelbergi disputációjában* is – megjelenő *theologia crucis* és a Barth esztétikájában felragyogó *theologia gloriae* egymásnak feszülése kérdéseket ébresztett bennem. Barth követi a reformátorok teológiáját, és gyakran fogalmaz meg kritikát is velük szemben, azonban a dicsőség újrafelfedezése a kereszttben egy abszolút Lutherrel ellentétes megközelítése a kereszt teológiájának. A kérdés tehát képletesen szólva nem más, mint hogy a tekintetünket a megfeszítettre irányító Keresztelő János több oldalról is mutathat-e a Krisztusra?

A KERESZT SZÉPSÉGE

Luther Márton *theologia crucis*ról szóló tanítása explicit módon először a *Heidelbergi disputációban* jelenik meg, majd pedig az egész teológiáját áthatva a *Deus absconditus*ról szóló fejtegetéseiben is előkerül. Így az Erasmus ellen meg-

foglalmazott *De servo arbitrio* (1525) című vitairaton és az Ézsaiás könyvéről szóló előadásokon (1527–30) keresztül egészen a Genézis-előadásokig (1535–45) meghatározó teológiai hangsúllyal jelenik meg a *theologia crucis*, valamint az abból fakadó *Deus absconditus* kérdésköre.¹

A reformátor 1518-ban bemutatott *Heidelbergi disputációjában* megállapítható, hogy nemcsak a *theologia crucis*, hanem teológiájának alapjait is vázolta, mivel a „Krisztus művéről szóló tan [Luther] számára is a teológia legbelső szentélye.”² Már a 95 tételben felsejlett a bűnbánatról (1. tétel), Krisztusról (58. stb.), Isten ígéről (53.) és a keresztről (93.) szóló „kijelentésteológia”³, melynek megismerésére a heidelbergi Ágoston-rendiek is törekedtek, ezért 1518-ban felkérték Luthert, hogy ismertesse újak tűnő teológiáját. A teológiatörténetben meghatározó *Heidelbergi disputáció* alapja pedig nem más, mint a lutheri *theologia crucis*, éppen ezért a kereszt esztétikájának tárgyalása során is a disputáció antitetikus fókuszára összpontosítunk.

Maga a *Heidelbergi disputáció* – mivel nem egy teológiai esztétikai program vitairata – explicit nem foglalkozik a szépség fogalmával, azonban a reformátori teológia alapjaként nemcsak a kegyelemből hit általi üdvösség jelenik meg a disputáció témájaként, hanem Isten dicsősége is, amely egyedül Krisztus által válik igazán megismerhetővé. Ez a megismerés viszont a skolasztikus teológiához képest különös és paradox módon történik, mivel a „mindig mutatósnak és jóknak” tűnő emberi cselekedetek „megvizsgálva mégis halálos bűnök”, valamint az Isten általi „ékteleneknek és bajthozóaknak” tűnő cselekedetek „a valóságban halhatatlan érdemek”. (3. és 4. tétel) Luther antropológiai szempontból a Gal 3,10 alapján az Istent kizáró és az ember számára halálos bűnökre mutat rá (3. tétel), a Róm 2,21 alapján pedig az emberi cselekedeteket az Ágoston által felvázolt bűnös szándékkal kapcsolja össze, mely szerint az ember önmagában nem képes nem vétkezni (*non posse non peccare*).⁴ Teológiai szempontból az Ézs 53,2-t idézi, melyben Isten istenségéhez nem tartozik sem szépség, sem kedvelhető küllem, mely az ember számára gyönyörködtető lenne.⁵ Ebben a megkülönböztetésben már kezd kirajzolódni a Luther által elválasztott *theologia gloriae* és *theologia crucis*, melyben a reformátor nem két teológiát, hanem két teológust

¹ Walther von Loewenich: *Theologia Crucis. A kereszt teológiája Luthernél*, ford. Mády Katalin, Budapest, Magyarországi Luther Szövetség, 2000, 23–34.

² Uo., 16.

³ Uo., 20. Az eredeti magyar fordításban „kinyilatkoztatási teológia” szerepel, ezt a 20. században megjelenő kijelentésteológia párhuzamára való tekintettel „kijelentésteológiaként” használjuk.

⁴ Luther Márton: *Heidelbergi disputáció*, ford. Nagybockai Vilmos, Budapest, Magyarországi Luther Szövetség, 1999, 18. (3. tétel magyarázat.)

⁵ Uo.

jelöl meg, ahogyan erre Gerhard Forde is rámutat. A *theologus gloriae* „Isten láthatatlan dolgait az ő teremtetett műveiben felfogva szemléli.” (19. tétel) Vele szemben a *theologus crucis* „Istennek látható műveit, azaz a »hátát« a szenvedésekben és a keresztnél szemlélve fogja fel.” (20. tétel) Így az isteni szépségről alkotott középkori felfogás, amely a lét, az egység, a jóság és az igazság transzcendenciájával együtt definiálta a valóság egészét, megkérdőjeleződött a lutheri teológia által.⁶ A dicsőség teológusa, aki magának kedvezve a „a rosszat jónak, a jót rossznak mondja” (21. tétel), a kereszttől megkérdezésre kényszerül, a kereszttel ugyanis nem hallgat, hanem folyamatosan az álarcok mögötti bűnös ember álnokságát tárja fel, megtámadva ezzel az ember általi legjobbat.⁷ A legjobbak között tartjuk számon a szépséget is, melyre nők és férfiak, serdülők és felnőttek egyaránt törekednek. Az ember vonzódik a szépséghez, így az a mindennapi motivációit is meghatározza. A középkori spekulatív teológia nem véletlenül jut el a lét, az egység, a jóság, az igazság és a szépség kérdéséhez. Ezen elementáris alapok körülírása az embert megragadó tapasztalatokat definiálja, így pedig egy az ember számára *a priori* világban a *causa movens* következményeként a teológia körforgásába illeszthetővé válik a szépség spekulatív megközelítése is. A reformátor tehát a skolasztikus teológia szépségfogalmával is szembe kerül, de ennek primer oka nem a spekulatív teológiával való ellenkezés, hanem az önelégültség (11. tétel) és a megalázkodás (17. tétel) ellentétének kiéleződése. A Krisztus nélküli teológia és az abból építkező esztétika a kereszttel támadása elleni védekezésnek azt kérdezi Krisztustól, hogy: „Miért jöttél hát, hogy zavarj bennünket?”⁸ A kereszttel teológiája ezzel szemben az engedelmisségre törekszik. Ez a reformátor életének történetében is megelevenedett, amikor is Luther szerzetessé válva a világról való lemondást választotta, „mert tudta, hogy csak az engedelmes képes hinni.”⁹ A *theologia gloriae* tehát azért mondja „a rosszat jónak, a jót rossznak” (21. tétel), mert a *hübrisz* az állandó lelepleződéstől tartva a megtévesztés útját választja. Ellenben „a kereszttel teológusa azt mondja, ami a valóság.” (21. tétel) Az új episztemológia tehát a kereszten végbement ἀποκάλυψις (leleplezés, kijelentés) ismeretében rejlik, merthogy az Istent és az embert elválasztó kárpit kettéhasadt (Lk 23,45), így pedig a valóság Istent látható művében, megkurbált „hátán” vált szemlélhetővé.

⁶ Mark C. Mattes: *Martin Luther's theology of beauty. A reappraisal*, Grand Rapids, Michigan, Baker Academic, 2017, 69–90.

⁷ Gerhard O. Forde: *Ki a kereszttel teológusa? Gondolatok Luther Heidelbergi disputációjáról*, ford. Fabiny Tibor és Tóth Sára, Budapest, Magyarországi Luther Szövetség, 2005, 14.

⁸ Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij: *A Karamazov testvérek*, 1. köt., ford. Makai Imre, Budapest, Európa, 1982, 370.

⁹ Dietrich Bonhoeffer: *Követés*, ford. Böröcz Enikő, Budapest, Luther, 2007, 27.

Luther keresztteológiája a megaláztatottságot komolyan véve Krisztus követségében az alázatosság és az engedelmség teológiáját ismeri fel, amelynek „a szenvedésekben és a keresztnben szemlél[t]” (20. tétel) szépség felismerése is következménye. Ez viszont kizorítja a pusztán emberi esztétikát a kereszt teológiájából, hiszen a szépség Isten átformáló ereje által a *μετάνοια* esztétikumán túl minden emberi szépséget kizár. Ennek kulminációja a 28. tételben az egész disputációt meghatározó kettősség, mely az evilági „természetes logikát” megkülönbözteti „a nem evilági hit logikájától”.¹⁰ Az ember számára a szeretetre méltó „abból fakad, hogy valamit szeretetre méltónak talált” (28. tétel). A dicsőség teológiájának esztétikája tehát nem magán kívül – és a városon kívüli Golgotán – kezdődik, hanem önmagával, így az engedelmség hiányában a szépség gyökere – még ha metafizikai megalapozással jár is – nem a keresztyénség szépségét keresi. Ezt mutatja be Isten szeretete, amely „nem megtalálja, hanem megteremti azt, ami számára szeretetre méltó” (28. tétel), azaz már az 1Móz 1–2-ben és a Golgotán is az Isten szerinti szépség teremtetik meg. Ezen túl Luther azt is megállapítja, hogy Isten éppen „azért szereti a bűnösöket, a gonoszokat, a bolondokat és a gyengéket, hogy igazzá, jóvá, bölccsé és erőssé tegye őket.”¹¹ Ez pedig arra mutat számunkra, hogy a dicsőséges teremtő szeretetének tárgya nem pusztán statikusan a tőle teljesen más emberre irányul, hanem a szeretet a teremtés művében követhető nyomon, melyben életre hívja teremtményét a teremtésben és az újjáteremtésben. Ehhez az újjáteremtéshez pedig a természetes logikával szemben nem önmagáért, hanem a bűnösök életéért vállalja a rútságot, és lesz „zúzott, [...] töviskoszorúzott, megcsúfol[t]” (RÉ21 493). Isten tehát úgy szereti a nem szerethetőt, hogy a természetes logika szerinti csúnyát szépnek, a bűnöst pedig igaznak tekinti – ezen teológiai következtetések a szépség teológiájára nézve is fontos következményekkel bírnak.¹² A krisztusi hasonlatosság paradox módon rámutat arra, hogy az önmagát vádló, aki a legrútobbként tekint magára, alázatosságából fakadóan elvárások nélkül – meztelenül – lép Isten elé, így Istennel egyetértésben ítélet alatt áll. Ez az alázat általi bűnbánat a legszebb, mert a felfedett rútság Isten dicsőségének fényében válik csak igazán megismerhetővé,¹³ mégpedig azáltal, hogy a hibátlan Bárány szeretetből saját, kiválasztó státuszából megüresítve önmagát a szeretett bűnös helyére lép, amely így helyettes

¹⁰ Horváth Orsolya: A keresztény gondolkodás fordulata: Luther Heidelbergi disputációja Heidegger filozófiájának kontextusában, in Horváth Emőke – Sarnyai Csaba Máté – Vassányi Miklós (szerk.): *Egyházi és vallási reformtörékvések régen és ma*, Budapest, Kairosz, 2020, 93–106.

¹¹ D. Martin Luther Werke. Kritische Gesamtausgabe (Weimarer Ausgabe), Weimar, Böhlau, 1883, ff., (továbbiakban: WA) WA 1, 365, 8–10.

¹² Mattes: *Martin Luther's theology of beauty*, 69–90.

¹³ Uo.

áldozata révén kiválasztottá lehet. „Ezért igaz: Aki a saját szemében a legromlottabb, az a legszebb Isten előtt, és ellenkezőleg, aki magát szépnek látja, az Isten előtt szégyenletesen csúnya, mert hiányzik belőle a fény, amellyel önmagát látná.”¹⁴

Luther Márton reformátori teológiájának alapköve tehát Jézus Krisztus és a benne elkezdődött új teremtes.¹⁵ Ez a reformátor módszeréből is kitűnik, amikor az *analogia entis* antropocentrikus teológiájának sorrendjét – mely az ember „hitelözményére” (Aquinói Tamás) építkezve jut el a teremtő Istenig – szembeállítja a teológiával, mely a skolasztikus módszer fordítottja, hisz nem az *analogia entis* által meglévő „hitelözmény”, hanem a kegyelem általi hit vezet el Isten megismerésére.¹⁶ A dicsőség és a kereszti teológusainak útjai már a megismerés előtt elválnak egymástól, mivel „ha szép, igaz, erős és jó vagy magadhoz, ez már tagadás és aljasság lesz benned Isten előtt. [...] Ezért adjatok dicsőséget és bűnvallást Istennek, és éppen ez a dicsőség lesz a díszetek, és az Istennek tett bűnvallás lesz a szépségeitek. A magad megerősítése pedig Isten megalázása lesz, ami téged illet.”¹⁷ A reformátor keresztesztétikáját tehát Krisztus műve határozza meg, melyben a csúnyák széppé tételének szeretete munkálkodik a szenvedések alá rejtőzött Istenben. A rejtőzködő Isten kettőssége a világ bölcsességét szégyeníti meg a keresztről szóló prédikálás bolondsága által (1Kor 1,21), a nyomorúságban rejtőzködő Krisztus pedig éppen a nyomor rejtettségében élők számára lehet láthatóvá. Ebben a rejtettségben Krisztus felismerése végleg elveti az ember „önmagára építő reménységét” (18. tétel), és az így teljesen Krisztusra támaszkodó embert az isteni szépség részesévé teszi. Ezzel Luther valójában a természetes logika szépségfogalmát iktatja ki a keresztről szóló beszédből, és ehelyett az újjászületett ember Krisztussal való egységében látja az evangélium szépségét, mely az örökkévalóságból érkezve Krisztus helyettes áldozata révén bontakozik ki a történelemben.

A KERESZT DICSŐSÉGE

Karl Barth teológiája és így teológiai esztétikája is a reformátori örökség teológiájára épül; ennek a szoros kapcsolatnak tudható be a lutheri antitetikus megfogalmazás tovább élése a barthi dialektikus teológiában, melyben felsejlik Luther

¹⁴ WA 3, 176, 23–25.

¹⁵ Fabiny Tibor: Összeegyeztethető-e Luther *theologia crucis*a Jonathan Edwards *theologia gloriae*jával?, in Puskás Attila – Perendy László – Lévai Ádám (szerk.): *Isten dicsősége – a teremtes szépsége. Teológiai tanulmányok*, Budapest, Szent István Társulat, 2020, 165.

¹⁶ Uo.

¹⁷ WA 4, 110, 21–26.

skolasztika ellen vívott harca is Barth és a liberális teológia küzdelmében.¹⁸ Ebben a küzdelemben Friedrich Schleiermacher „istenérzetének” (*schlechthinnige Abhängigkeitsgefühl*) hangsúlyozása helyett Barth a reformátori teológia úttörő, szótériológiai fókuszú krisztocentrizmusát vette alapul, mely Luther Krisztusban való exkluzív üdvösségtanára építkezik.¹⁹ Barth számára Jézus egész élete a keresztt árnyékában valósul meg, mivel a testet öltött Ige a ritkán felvillanó dicsőségen kívül magányosságban és megüresítettségben volt jelen.²⁰ Ezzel pedig Barth a reformátor *theologia crucis*ának visszhangjaként eleveníti fel Isten kijelentésének teljességét a keresztt erőtlenségében és megalázottságában a 20. század Egyházának.²¹ Azonban Barth bármennyire is a *theologia crucis* útját kívánta képviselni a kijelentésteológiával, az általa felvázolt teológia mégis többek szerint *theologia gloriae*-nak bizonyult.²² Ez alapján pedig a kereszten elrejtőző Isten Barth által bemutatott dicsőségét kell feltárnunk, hogy megállapíthassuk, Barth teológiai esztétikája valóban a reformátorral szembeni *theologia gloriae* útját járja-e.

Isten szépségének tárgyalása Barth számára a *gloria Dei* megismerését követő megfelelő kötetlenséggel (*in geziemender Beiläufigkeit*) adott válaszban lehetséges.²³ Így hát Barth Isten szépségéről megfogalmazott gondolatai az Isten ismeretéről szóló fejezetben (§§25–27.) közbevetve (*parenthesis*)²⁴ kerülnek tárgyalásra, melyben Isten rejtettsége (§27.) is jelentős szerepet kap. Isten ismeretét Barth az Isten valóságáról szóló fejezetben (§§28–31.) Isten szeretetével (§30.), örökkévalóságával és dicsőségével köti össze (§31.). Ezzel Barth nemcsak a protestáns teológiára kevésbé jellemző teológiai esztétikát alapozza meg újra, hanem azt Isten dicsőségének ragyogásában szemléli, mintegy szembe kerülve a lutheri polémiával.

A lutheri *theologia crucis* alapjai dominánsan Barth krisztocentrikus episztemológiájában jelennek meg, melyben az istenismeret tartalma Isten örökké-

¹⁸ Michael Beintker: *Die Dialektik in der „dialektischen Theologie“ Karl Barths. Studien zur Entwicklung der Barth'schen Theologie und zur Vorgeschichte der „Kirchlichen Dogmatik“*, München, Chr. Kaiser, 1987, 101, 121.

¹⁹ George Hunsinger: What Karl Barth Learned from Martin Luther, *Lutheran Quarterly*, vol. 13, 1999/2, 128–132.

²⁰ Barth Károly: *Kis dogmatika*, ford. Pilder Mária, Budapest, Országos Református Missziói Munkaközösség, é. n., 84.

²¹ Hunsinger: *What Karl Barth Learned*, 134.

²² Vö. Véghegyi Antal: Előszó, in von Loewenich: *Theologia Crucis*, 5–6.

²³ Karl Barth: *Kirchliche Dogmatik II/1*, Zürich, Theologischer Verlag, 1980, 754. (Továbbiakban: *KD*).

²⁴ Vö. Karl Barth: *Church Dogmatics II/1*, ford. Thomas Forsyth Torrance, Edinburgh, T & T Clark, 1957, 663.

való akarata által Jézus Krisztusban vált megismerhetővé.²⁵ Barth *amor Dei*-ről szóló tana is Luther keresztteológiájához kapcsolódik, mely szerint Isten szeretetének indítékai nem valamilyen eredendő emberi erényben vagy tulajdonságban rejlenek, hanem Krisztus keresztyén, így az *amor Dei* oka a szeretett személyen kívül, magában Istenben rejlik.²⁶ Éppen ezen megállapítás alapja a lutheri esztétikát visszhangzó barthi megállapítás: „Az *amabilis* az Isten szeretettévé lesz mint *amatus*. De nem azért lesz *amatus*, mert *amabilis*!”²⁷ Isten megismerése tehát nem függ sem az embertől, sem felsőbb hatalmaktól, mivel a teremtő ismerete csak az alapvető emberi hiányosságot beragyogó isteni dicsőség által lehetséges, mely az ember megismerési képtelenségét (*Erkenntnisunfähigkeit*) pótolja ki.²⁸ A gyenge emberi szemet kijavító dicsőség pedig a kereszten szenvedő Isten „hátán” ragyog, ahol „éppen Isten szépsége, amely Jézus Krisztus szépsége”²⁹ válik megismerhetővé. A keresztt rejtett, önmagáért való szépsége a „szenvető Isten” és a „győzedelmes ember” szembenállását ismerteti, éppen ezért az emberi művészet nem élhet azzal a *hübrisz*szel, hogy mint szerencsétlen vállalkozás – jó szándék, tehetség, leleményesség ellenére – a reprodukálhatatlan εικὼν τοῦ θεοῦ (Isten képe) (Kol 1,15) reprodukciójára vállalkozzon.³⁰ Barth teológiai esztétikájában tehát inkább a helvét reformáció művészetértelmezése jelenik meg, szemben a lutheri művészetértelmezéssel, mely a wittenbergieknek szóló harmadik prédikációjában a képek birtoklása és készítése mellett szólal fel.³¹

Luther keresztteológiája a bűnbánat és a szenvedés kérdéskörén túl (vö. Kitamori, Moltmann, Metz) nagy hatással volt a protestánsok korai esztétikai gondolkodására is, melynek következtében a dicsőség teológiája pejoratív fogalomként vált.³² Barth ezzel szemben a keresztt esztétikáját integratív megközelítéssel a *theologia gloriae* kontextusába helyezi, helyet adva ezzel a szépség kérdéskörének mint az isteni dicsőség megértését segítő másodlagos segédfogalomnak (*nur ein Neben und Hilfsbegriff*).³³ Erre a következtetésre Barth a

²⁵ Bruce L. McCormack: *Karl Barth's Critically Realistic Dialectical Theology. Its Genesis and Development 1909-1936*, Oxford, Clarendon Press, 1997, 456.

²⁶ *KD II/1*, 314.

²⁷ Uo.

²⁸ Uo., 729.

²⁹ Uo., 754.

³⁰ Uo.

³¹ Luther Márton: *Nyolc böjti prédikáció Wittenberg népének 1522. március 9–16-ig*, ford. Szabik Zsófia, Budapest, Magyarországi Luther Szövetség, 1994, 22.

³² Hans Urs von Balthasar: *The Glory of the Lord. Seeing the Form*, 1. köt., ford. Erasmo Leiva-Merikakis, San Francisco, Ignatius Press, 1982, 57–58.

³³ *KD II/1*, 739.

Zsolt 45,3 szépségről, valamint a Zsolt 104,1k dicsőségről szóló exegézise alapján jut, melyekben – az Énekek énekét is figyelembe véve – megállapítja, hogy „a szépség fogalma a Bibliában nem rendelkezik önálló jelentéssel [...] Ez azonban nem jelenti azt, hogy ez jelentéktelen vagy akár idegen lenne a Bibliától.”³⁴ Barth a biblikus megközelítéssel a szépség és a dicsőség (*theologia gloriae*) realitására mutat rá, mely a lutheri implicit szenvedésmisztika örömről való lemondását is meghaladja, valamint a lutheri diszjunktív teológiát (pl. betű és Lélek, törvény és evangélium, dicsőség és kereszt) integratív megközelítésével nem elválasztva, hanem egyiket a másikban³⁵ mutatja be. Így tehát Barth esztétikájában lehetőség van a kereszt dicsőségének bemutatására, mely Luther szépségről alkotott fogalmától abban tér el, hogy pusztán a teremtés művében valósul meg a szépség. A kereszt dicsőségének alapjai a reformátori teológiában már – a Barthra is nagy hatást gyakorló – Kálvin Jánosnál is jelen vannak, ugyanis a svájci reformátor szerint az egész teremtett világ az emberi célszerűsége túl szépséggel is bír, ez a szépséges világ pedig Isten dicsőségének színtere (*theatrum gloriae Dei*).³⁶ Hasonlóan a reformátorokhoz, a szépség Barth számára is az isteniből való részesedés által lehetséges, de ennek a részesedésnek a bűnbánatot megelőzően, azaz Luthertől eltérően a „kijelentésben rejlő szépség”³⁷ az alapja. Éppen ezért a teológia mint a kijelentésre épülő tudomány a legszebb tudomány, sőt kapcsolódva a jó hírhez (ευαγγέλιον) csak örömmel végezhető tudomány, melynek következtében nincs hely „komor arcok, morózus gondolatok és unalmas mondatok” számára sem.³⁸

Luther keresztesztétikája mint az új episztemológia esztétikája „azt mondja, ami a valóság.” (21. tétel), ezért tárgya a sötét emberi szív valóságának megismerése, valamint az emberi gonoszság felfedése Isten megvilágító szeretete által. Barth ezzel szemben megállapítja, hogy túl sok mindent kellene kihúznunk a Bibliából ahhoz, hogy csak a bűnnel kapcsolatos puritán szigort vegyük figyelembe, ugyanis Isten az emberhez való lehajlása által egyszerre ítéletet és irgalmat, halált és új életet hoz a világba, az újjászült szív pedig vágyakozva az öröm és a gyönyör ismeretében kiálthatja, hogy „Magasztalja lelkem az Urat, és ujjong az én lelkem megtartó Istenemben...” (Lk 1,46k), valamint, hogy „[ö]rüljete az

³⁴ Uo.

³⁵ Barth Károly: *Evangélium és törvény*, ford. Pilder Mária, Budapest, Református Egyetemes Konvent Sajtóosztálya, é. n., 3. „...mint a frigyládába [ti. a törvény] beléje van rejtve és el van zárva benne.”

³⁶ Kálvin János: *Institutio. A keresztyén vallás rendszere*, 1. köt., ford. Buzogány Dezső, Budapest, Kálvin, 2014. 1.14.20. (134–135.)

³⁷ *KD II/1*, 744.

³⁸ Uo., 743.

Urban mindenkor!” (Fil 4,4)³⁹ Barth tehát arra mutat rá, hogy Isten maga az öröm forrása, azaz a *fruito Dei* nem Athén hedonizmusát kínálja a keresztyénségnek, hanem azt az emberi lét nyomorúságát és romlottságát komolyan vevő bibliai tanítást⁴⁰ az örömről és a szépségről, melynek alapja Isten kijelentésében van. Ezzel pedig az esztéticizmus és a platonista ideatan keresztyénietlen megközelítésének útjait is lezárja, mivel Isten kijelentése nem a szépség által válik megismerhetővé, hanem a szépség mint segédfogalom Isten dicsőségének egy aspektusaként fejt ki hatását. Az isteni dicsőségben tárgyalt szépség teremti meg Isten szépségének az „alig leplezett platonizmus” nélküli tárgyalását, ugyanis az emberi törekvés helyett éppen a kijelentett dicsőség hatására válik megállapíthatóvá, hogy Isten szép. A teremtő Isten tehát azért is lehet az öröm forrása, mert hatalmához tartozó szépsége örömet sugároz, így pedig óvatosan ugyan, de megközelíthető a teológia szépségfogalma, mivel a *theologia gloriae*-t nem kizárva továbbra is komolyan veszi Isten szeretetének fenségét, szentségét és igazságosságát.⁴¹

Barth ahogyan a *theologia crucis* a *theologia gloriae* kontextusába helyezi, úgy a keresztest és a kereszt szépségét a Szentháromság teljességében mutatja be. Az isteni lény (*göttliches Wesen*) sajátos formája, szükségessége és értelme a háromságos lét, mely az isteni természet egységének és különbözőségének kijelentése révén örömet hozva válik győzedelmessé, dicsőségében pedig széppé.⁴² Az isteni szépség titka tehát Isten háromsága, melyet tagadva Barth szerint egy erőtlén, örömtelen, humortalan és visszataszító istenképet kapunk.⁴³

A Szentháromság középpontja, lényege és dicsősége, ezáltal pedig maga Isten szépsége a Fiú munkája által tárul fel.⁴⁴ Jézus Krisztus, azáltal, hogy az Atya akaratát jelenti ki (Jn 12,45), a Szentháromságot hozza kapcsolatba az emberrel, méghozzá úgy, hogy a Logosz öröktől való létezésében ő maga képviseli és hordozza Isten szépségét az Atya tökéletes képmásaként,⁴⁵ mely a Szentháromság immanenciájában és ökonómiájában egyaránt jelenvaló. „Isten dicsőségének kisugárzása és lényének képmása” (Zsid 1,3) „Isten minden művének középpontjáról és céljáról, tehát rejtett kezdetéről”⁴⁶ ad kijelentést, ugyanis Isten ismeretét Isten rejtettsége elválasztja az embertől. Így tehát Barth teológiai esztétikájában a Szentháromság

³⁹ Uo., 740.

⁴⁰ Vö. Zsolt 5,12; 16,11; 37,4; 145,16; Péld 23,26; Ézs 9,3; 29,19

⁴¹ KD II/1, 737, 741–742.

⁴² Uo., 748.

⁴³ Uo. Vö. Tomas Ericsson „pókistenével” Ingmar Bergman *Úrvacsora* című filmjében.

⁴⁴ Uo., 749.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ Uo.

szépsége a *Deus absconditus* által lehet nyilvánvalóvá, mert Isten rejtettségében az igaz Isten Jézus Krisztusban megmutatkozó igaz emberségének csodája lett láthatóvá. A szétválaszthatatlan és összeelegyíthetetlen által bontakozik ki az emberiség számára a Szentháromság titka és szépsége, mely egyszerre van mozgásban és nyugalomban, hogy az isteni lény háromságos formája felfogható legyen a véges ember számára is.⁴⁷ Ennek esszenciája Krisztus testet öltésének felfoghatatlan önmegaláztatásban rejlik, valamint az embert érő szintén felfoghatatlan felmagasztalásban, mely Isten önként vállalt rejtettségben a kereszten válik igazán dicsőséggé.⁴⁸ Barth számára tehát Isten képének ismerete és szépsége Krisztusban lesz teljessé, amikor az ember megérti, hogy a teremtető hozzá alacsonyodott le, megjelenítve ezzel szeretetét, szabadságát és hűségét.

Barth keresztről szóló teológiai esztétikája sokkal inkább csap át a *theologia gloriae* kategóriájába, azonban krisztocentrikus iránya a Krisztusban adott kijelentéshez ragaszkodva nem tér el a kereszti teológiájától. Barth mindvégig – von Loewenichel egyetértésben – Luther *theologia crucis*-át a reformátor teológiájának átfogó kifejtésének tartotta,⁴⁹ melyhez saját teológiája több ponton is szorosan kapcsolódik. Sőt Barth teológiája is a „*christum treyben*” hermeneutikáját képviseli, mely az isteni צביון (dicsőség) ragyogásának bemutatásával nem a kereszti hangsúlyát veszti el, hanem éppen arra világít rá, hogy Krisztus megalázkodásában és megcsúfolódtatásában láthatjuk meg annak szépségét. Így tehát mivel „nem létezik olyan *theologia crucis*, amelynek a *theologia gloriae* ne volna kiegészítője”.⁵⁰ Barth szépségről alkotott fogalma is Krisztus dicsőséges kereszttjében válik szemlélhetővé, mellyel a nagypéntek teológiai hangsúlyát a húsvét dicsőséges ragyogásában hirdeti, hogy az ősgyülekezethez hasonlóan a keresztet mi is a feltámadás horizontján értelmezhetjük. Ezek alapján megállapíthatjuk, hogy ahogyan Luther *theologia crucis*-a és Jonathan Edwards *theologia gloriae*-ja megfér egymás mellett, ugyanúgy megfér Barth teológiai esztétikája is mint *gloria crucis* az anyaszentegyház „*Soli Dei Gloriát*” éneklő kórusában.⁵¹

BARTH KERESZTESZTÉTIKÁJÁNAK KRITIKÁJA

Barth a szépség teológiáját a Szentháromság tökéletességén és dicsőségén keresztül mutatja be Isten Jézus Krisztusban tett kijelentése alapján. Ezzel Luther

⁴⁷ Uo., 751–752.

⁴⁸ Uo., 751.

⁴⁹ *KD I/1*, 179.

⁵⁰ Karl Barth: *Kis dogmatika*, 93.

⁵¹ Fabiny: *Összeegyeztethető-e*, 178–179.

teológiai esztétikájával szemben nem pusztán Isten teremtő munkájában látja a szépséget, amely megvilágítja az ember rútságát és bűnösségét, hanem a lutheri *teologia crucis* által is hangsúlyozott alázatosság válik a szépség alapkövévé, melyben Krisztus rejtőzködés általi kijelentése juttatja el a Szentháromság dicsőségét a bűnben élő emberhez. Barth ezen esztétikai megközelítése több szempontból is gyümölcsöző a teológia számára, így például a nyugat-európai „white colonial guilt” politikai jelenség teológiai tárgyalása szempontjából is érdekes összefüggésekre lehetünk figyelmesek az alázat, megalázottság és önfeláldozás néplélekben élő képeivel kapcsolatban. Ezen túl Barth szépségről alkotott teológiai gondolatai az 1940-ben megjelent *KD II/1*-ben kerülnek tárgyalásra. Így az 1932–1948 közötti természeti teológiával kapcsolatos kritikájának csúcán a legkézenfekvőbb,⁵² hogy a szépség gyönyörködtető alapja a természettel, művészettel és kultúrával szemben a háromságos Isten Jézus Krisztusban való önkijelentésében bontakozik ki. Így válik a teológiai esztétika vágyat, élvezetet, magát a természetes logikát meghaladó cselekedetig, mely a krisztusi önfeláldozásban körvonalazódik. Ezzel tehát a teremtő dicsősége a keresztest bevilágítva teheti teljessé a szépségről alkotott fogalmunkat, úgy, hogy a tökéletes trinitárius szépség a szeretet formájában feltárja önmagát és ezen keresztül az ember teremtő által megszabott feladatát és helyét Krisztusban.

Barth esztétikáról és dicsőségről szóló értekezését Giorgio Agamben olasz filozófus illetve komoly kritikával. Agamben szerint a teológusok legfőbb hibája a dicsőség tárgyalásakor, hogy a szubjektív dicsőséget összekötik az objektív dicsőséggel, azaz az ember dicsőségét Isten objektív dicsőségére való örömteli válasznak fogják fel, ezzel a körkörös érveléssel pedig a szubjektív dicsőséget valójában az objektív dicsőségnek tulajdonítják.⁵³ Ezt a teológiai szemléletet Agamben a politikai következtetések szempontjából nem tartja elfogadhatónak, ugyanis a „rend” fogalmához hasonlóan – mely Barth számára is problémás – a dicsőség is az isteni és emberi kétértelműsége révén pusztán „aláírásként” (*signature*) funkcionálhat adott társadalmi kérdéseknél.⁵⁴ Azaz Barth teológiai következtetése az Istennek engedelmeskedő és a szépséget és dicsőséget a teremtetőnek tulajdonító magatartás terén a bizánci és az 1930-as évek Németországát idéző dicsőségszemléletet eleveníti fel.⁵⁵ „A kormány dicsóíti az országot, és az

⁵² Attila Szekeres: Karl Barth und die natürliche Theologie, *Evangelische Theologie*, vol. 24, 1964/4, 232–236.

⁵³ Giorgio Agamben: *The Kingdom and the Glory. For a Theological Genealogy of Economy and Government*, ford. Lorenzo Chiesa, Matteo Mandarini, Stanford, California, Stanford University Press, 2011, 214.

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ Uo., 215–216.

ország dicsőíti a kormányt. De a gépezet központja üres, és a dicsőség nem más, mint az ebből az ürességből áradó ragyogás, a kimeríthetetlen *kábod*, amely egyszerre tárja fel és fedi el a gépezet központi ürességét.”⁵⁶ Ezzel pedig Agamben szerint Barth a bibliai dicsőségfogalmat (דָּבָר/δόξα) helyezi át az esztétika semleges szférájába, és így a semleges szférába taszított esztétizálás a szépség *Herrlichkeit*-ot depolitizáló eleme helyett elfedi és méltóságteljessé teszi a politikai erőt és uralmat.⁵⁷ Megállapíthatjuk, hogy Agamben ezen kritikája Barth *theologia gloriae*-jét a politikai elnyomás elméleti háttereként mutatja be.

Agamben valóban rámutat a „gépezet központjára”, ugyanis ha az üres, akkor a szépségről és a dicsőségről nem kell beszélnünk, de nem is szemünkkel kell keresnünk azt, hanem a fülünkkel juthatunk engedelmességre a gépezet központjában uralkodó megfeszített feltámadottnak. Isten emberhez szóló élő szava kikerüli, hogy egy elnyomó rezsím megafonja legyen, mivel Isten élő szava az ember számára kisajátíthatatlan. Ezért is szól Isten ígéje szó formájában, hiszen a „beszéd egyszeri, a hangok elszállnak, és soha többé nem lehet ugyanúgy mondani és érteni valamit, még akkor sem, ha hangrögzítőt használunk.”⁵⁸ Ha a „gépezet központja üres”, az nem jelenti azt, hogy az valóban üres, lehet, hogy csak a gépezetet szemlélő tartja üresnek, hiszen Barth szépségről és dicsőségről alkotott teológiai értekezése éppen az önmagát megalázni kész etikára mutat – bár a *KD II/1*-ben pusztán dogmatikai fejtegetéseket olvashatunk –, amely nem egy *Verführer* (félrevezető) stratégiai ötletén nyugszik, hanem a megüresített, testet öltött és feltámadt Krisztuson, aki nem vezetőként, hanem útként ajánlja fel önmagát minden nemzet és minden nép számára. Ez a *theologia crucis* húzódik végig Barth teológiáján, amely „semleges esztétikai szféra” helyett a városon kívüli szférában, a Golgota dombján tárgyalja a Szentháromságtól származó szépséget.

Barth honfitársa, a katolikus Hans Urs von Balthasar a teológiai esztétikai alapjainak újraépítőjét látja Barthban, mivel a szupranaturális egzisztencialista teológiával szemben Barth továbbra is kapcsolódik a keresztyénség objektív és esztétikai szemléletéhez.⁵⁹ Viszont Balthasar szerint a teremtetési rendek elutasítása azok isteni szépségéből való kizárását is jelenti, ugyanis Balthasar teológiai esztétikájában a látható egyház, a házasság szentsége és a szentek élete is állandó minőséggel rendelkezik, így pedig a szépség analógiáját is hordozzák.⁶⁰ Ez

⁵⁶ Uo., 211.

⁵⁷ Uo., 212–213.

⁵⁸ Kodácsy Tamás: *A homiletikai aptum. Hogyan lesz a szószéki beszédből igehirdetés?*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan, 2019, 100.

⁵⁹ Balthasar: *Seeing the Form*, 56.

⁶⁰ Uo., 28.

Barth Jézus Krisztusban kijelentett szépségével teljesen szemben áll. Ugyanakkor Barth a *KD II/1*-ben megfogalmazott Isten dicsőségéről szóló fejtegetéseiben, a Szentháromságban megjelenő tökéletes dicsőség teológiai valóságának analógiájaként mutat rá a világi valóságban megjelenő szépségre is, erre az *analogia gloriae* általi szépségre viszont a háromság Fiú általi kijelentését övező doxológia miatt nehéz ráismerni.⁶¹ Így Balthasar fejtegetései Andrew Dunstan szerint éppen ezt a felismerést vették el, ugyanakkor ezen tanulmány keretein túl érdemes megemlítenünk, hogy a sajátosan katolikus szempontok szerint orientálódó Balthasar teológiai esztétikája és Emil Brunner teremtési rendeket is beépítő teológiája további kutatási lehetőségeket rejt magában.

Békési Sándor a teológiai esztétikájának a *Megaláztatás – a szép rútsága* című fejezetében unikális posztbarthiánus álláspontra helyezkedve, Barth teológiáját meghaladva építi be Brunner kultúráról, Rüdiger Safranski filozófiai és Paul Tillich teológiai gonosz fogalmáról alkotott elméletét, valamint Luther *theologia crucis*ának teremtésben megnyilvánuló szépségét.⁶² Moltmannt követve azonban hű marad a barthi teológia megváltáskoncepciójához, mely szerint az igaz emberség válik elérhetővé Krisztusban.⁶³ Békési így Isten szépségére az ő művében (*ergon*) mutat rá, ezzel integrálva a lutheri teológiai esztétikát, továbbá pedig azt is megállapítja, hogy az igazi művészet leleplezi az illúziót, ahogyan azt az Ige alázatos testet öltése teszi a véres kereszthalált vállalva.⁶⁴ Békési keresztesztétikája nem követi a barthi *gloria crucis*-t, viszont az alázat szépsége nyomán az ő teológiai esztétikájában is kibontakozik a *pulchritudo crucis*, azaz a kereszt szépsége.

KONKLÚZIÓ

Luther, ahogyan megállapítottuk, nem foglalkozik kiemelten a szépség fogalmával, ugyanakkor a szépség háttérét teljesen áthatja a rútta lett Krisztus. A rúttság, a megalázottság Isten által lehet megismerhető, így aki felismeri nyomorát, azaz Istentől való elidegenedetttségét, valójában az isteni jelenlét által eszmélhet rá arra, mindez pedig Isten jelenléte miatt széppé lesz. Másodszor a szépség Luthernél eltér a természetes logika szerinti széptől, és a hit logikájával ahhoz kapcsolódik, ami nem megtalálható mint szép, hanem Isten általi teremtettsé-

⁶¹ Andrew Dunstan: *Karl Barth's Analogy of Beauty. Its Basis and Implications for Theological Aesthetics*, London, Routledge, 2021, 110–129.

⁶² Békési Sándor: *Ergon. A keresztyén esztétika teológiája*, Budapest, Mundus Novus Könyvek, 2010, 305–307.

⁶³ Uo., 308.

⁶⁴ Uo., 309.

gében szép. Luther számára tehát a szépség kezdete a Krisztusban való teljes bizalomban gyökerezik, mely által az újjáteremtés átélője megismerheti a teremtőt, aki a szép teremtője is. Ezzel együtt Luther a dicsőség háttérbe szorításával a szépség tárgyalását is háttérbe szorítja, így a protestáns művészetértelmezés és a dicsőségről való beszéd leszűkül.

Barth hű a lutheri keresztteológiához dogmatikájában, számára Isten önki-jelentése egyedül a testté lett Igében ismerhető meg, viszont a *KD II/1*-ben tárgyalt teológiai esztétika tárgykörében a *theologia crucis* a *theologia gloriae*-ben bontja ki, ezzel teljesen szembe kerülve Lutherrel. Barthnál a szépség pusztán egy „segédfogalom” lehet Isten dicsőségének megértéséhez. Számára a dicsőségnek nincs negatív töltete, mivel az a Szentháromság teljességében a Fiú önme-güresítő kijelentéséhez kapcsolódik. A kereszt tehát a Szentháromságba vonja be az embert, aki ezáltal a szépséget ismerheti meg, ennek a szépségnek a formája pedig a Szentháromságot is átható szeretet.

Barth ezen megközelítését Agamben illetve kritikával: szerinte Barth dicső-ségről alkotott teológiája egyenes út az elnyomó rezsim felé. Balthasar méltat-va a barthi esztétikai alapokat a *KD II/1* hiányosságaira is rámutat, melyeket katolikus szempontból ki is egészít. Békési Sándor teológiai esztétikájában egyszerre alkalmazza a Luther által is megfogalmazott, Isten teremtő művében megjelenő szépséget, valamint Krisztus megalázkodásának szépségét.

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy Luther *theologia crucis*a és Barth *gloria crucis*a valóban megfér egymás mellett, hiszen együtt tárják fel a rút szépségét és a szép rútságát a kereszt tövében.

IRODALOM

- AGAMBEN, Giorgio: *The Kingdom and the Glory. For a Theological Genealogy of Economy and Government*, ford. Lorenzo Chiesa, Matteo Mandarini, Stanford, California, Stanford University Press, 2011.
- BALTHASAR, Hans Urs von: *The Glory of the Lord. Seeing the Form*, 1. köt., ford. Erasmo Leiva-Merikakis, San Francisco, Ignatius Press, 1982.
- BARTH Károly: *Evangélium és törvény*, ford. Pilder Mária, Budapest, Református Egyetemes Konvent Sajtóosztálya, é. n.
- BARTH Károly: *Kis dogmatika*, ford. Pilder Mária, Budapest, Országos Református Missziói Munkaközösség, é. n.
- BARTH, Karl: *Kirchliche Dogmatik I/1; II/1*, Zürich, Theologischer Verlag, 1980.
- BEINTKER, Michael: *Die Dialektik in der „dialektischen Theologie“ Karl Barths. Studien zur Entwicklung der Barthschen Theologie und zur Vorgeschichte der „Kirchlichen Dogmatik“*, München, Chr. Kaiser Verlag, 1987.

- BÉKÉSI Sándor: *Ergon. A keresztyén esztétika teológiája*, Budapest, Mundus Novus Könyvek, 2010.
- BONHOEFFER, Dietrich: *Követés*, ford. Böröcz Enikő, Budapest, Luther, 2007.
- DOSZTOJEVSKIJ, Fjodor Mihajlovics: *A Karamazov testvérek*, 1. köt., ford. Makai Imre, Budapest, Európa, 1982.
- DUNSTAN, Andrew: *Karl Barth's Analogy of Beauty. Its Basis and Implications for Theological Aesthetics*, London, Routledge, 2021.
- FABINY Tibor: Összeegyeztethető-e Luther theologia crucisa Jonathan Edwards theologia gloriaejával?, in Puskás Attila – Perendy László – Lévai Ádám (szerk.): *Isten dicsősége – a teremtés szépsége. Teológiai tanulmányok*, Budapest, Szent István Társulat, 2020.
- FORDE, Gerhard O.: *Ki a kereszt teológusa? Gondolatok Luther Heidelbergi disputációjáról*, ford. Fabiny Tibor és Tóth Sára, Budapest, Magyarországi Luther Szövetség, 2005.
- HORVÁTH Orsolya: A keresztyén gondolkodás fordulata: Luther Heidelbergi disputációja Heidegger filozófiájának kontextusában, in Horváth Emőke – Sarnyai Csaba Máté – Vassányi Miklós (szerk.): *Egyházi és vallási reformtörekvések régen és ma*, Budapest, Kairosz, 2020.
- HUNSINGER, George: What Karl Barth Learned from Martin Luther, *Lutheran quarterly*, vol. 13, 1999/2, 125–155.
- KÁLVIN János: *Institutio. A keresztyén vallás rendszere*, 1. köt., ford. Buzogány Dezső, Budapest, Kálvin, 2014.
- KODÁCSY Tamás: *A homiletikai aptum. Hogyan lesz a szószéki beszédből igehirdetés?*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan, 2019.
- LOEWENICH, Walther von: *Theologia Crucis. A kereszt teológiája Luthernél*, ford. Mády Katalin, Budapest, Magyarországi Luther Szövetség, 2000.
- LUTHER, Martin: *D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe (Weimarer Ausgabe)*, Weimar, Böhlau, 1883, ff.
- LUTHER Márton: *Heidelbergi disputáció*, ford. Nagybocksai Vilmos, Budapest, Magyarországi Luther Szövetség, 1999.
- LUTHER Márton: *Nyolc böjti prédikáció Wittenberg népének 1522. március 9–16-ig*, ford. Szebik Zsófia, Budapest, Magyarországi Luther Szövetség, 1994.
- MATTES, Mark C.: *Martin Luther's theology of beauty. A reappraisal*, Grand Rapids, Michigan, Baker Academic, 2017.
- MCCORMACK, Bruce L.: *Karl Barth's Critically Realistic Dialectical Theology. Its Genesis and Development 1909-1936*, Oxford, Clarendon Press, 1997.
- SZEKERES, Attila: Karl Barth und die natürliche Theologie, *Evangelische Theologie*, Band 24, 1964/4, 229–242.

